

поширенню шляхом об'єднання (4) отримають можливість взаємодіяти з акторами другого рівня (2) і сформуванню нову систему інтеграції й поділу праці (3), в якій вони досягають необхідного рівня й потужності, щоб брати участь у її функціонуванні, а не просто підкорятися директивам і діям більших і більш дієздатних.

В даному контексті варто коротко проаналізувати основні форми економічної інтеграції. Термін *економічна інтеграція* відображає процес лібералізації митних тарифів між країнами, які складають один субрегіон, завдяки чому активізується їх взаємний торговельний обмін і, у випадку введення загальних зовнішніх тарифів, без зайвого субрегіонального протекціонізму (в неоліберальній термінології це позначається як відкритий регіоналізм) вони одержують можливість діяти як єдиний комерційний блок [11, с. 7]. Однак, все це стає реальним тільки за умови досягнення погодженого в установчих договорах паралельного скасування або зниження митних тарифів у відповідності до переліку товарів, розробленого СОТ.

При створенні спільного ринку повністю скасовуються всі обмеження для переміщення всіх ресурсів виробництва між державами-членами, координується економічна політика й т.п. Економічний союз виникає на етапі високого економічного розвитку, в його межах здійснюється узгоджена або навіть єдина економічна політика й на її основі ліквідуються всі перешкоди для взаємодії між державами, створюються невідомі державам наднаціональні органи (сформовані, однак, з представників державного керівництва), рішення яких мають обов'язковий характер, набуваючи значимість законів. Для створення дійсного економічного союзу всіма державами-членами реалізуються значні внутрішні зміни, що враховують досягнення попередніх рівнів інтеграції. Це унеможливує формування економічного союзу без попереднього проходження більш простих стадій: зони вільної торгівлі, митного союзу й спільного ринку. Однією з основних складових економічного союзу є валютний союз, що часто розглядається окремо в якості однієї з форм економічної інтеграції.

Таким чином, можна зробити висновок, що розглянуті особливості інтеграційних процесів свідчать про зростаючий динамізм останніх, про те, що в епоху глобалізації вони стають центральними в усій системі міжнародних та світових економічних відносин. На жаль, навіть з погляду сучасної парадигми міжнародної інтеграції маргіналізовані регіони Африки, Азії, країни ісламського світу, які не беруть участі в економічних об'єднаннях, позбавляються шансів на успішний розвиток. Інтеграційний вакуум майже автоматично означає вакуум економічного розвитку, якого кожна країна прагне уникнути. Інша справа, що інтеграційні процеси практично завжди пов'язані із втратою частини національного суверенітету через передачу його наднаціональним органам.

Джерела та література:

1. Афонцев С. Проблема глобального управління мирохозяйственной системой: теоретические аспекты / С. Афонцев // Мировая экономика и международные

отношения. – 2001. – № 5. – С. 65 – 70; 2. Бансарт А. Два определения / А. Бансарт // Латинская Америка. – 1997. – № 1. – С. 21 – 23; 3. Бауман З. Глобализация: последствия для человека и общества / З. Бауман / Пер. с англ. – М. : Весь мир, 2004. – 188 с.; 4. Глобализация и современный мировой процесс / Под общ. ред. В. А. Михайлова и В. С. Буянова. – М. : РАГС, 2004. – 543 с.; 5. Глобализация і безпека розвитку: Монографія / О. Білорус, Д. Лук'яненко та ін.; Керівник авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.; 6. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура / Д. Хелд, Э. Макгрю, Д. Гольдблатт, Дж. Пerratон / Пер. с англ. В. Сапова и др. – М. : Практикс, 2004. – 576 с.; 7. Зевин Л. Национальные экономические системы в глобальных процессах / Л. Зевин // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – №1 1. – С. 17 – 24.; 8. Лебедева М. М. Современные технологии и политическое развитие мира / М. М. Лебедева // Международная жизнь. – 2001. – № 2. – С. 43 – 56; 9. Николаев Е. Об'єднаний регіоналізм / Э. Николаев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vids/magkontent.php>; 10. Попович А. Интеграция: теоретические аспекты / А. Попович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fmp-gugn.narod.ru/pop2.html>; 11. Філіпенко А. Природа та особливості сучасного міжнародного інтеграційного процесу / А. Філіпенко // Економічний часопис – XXI. – 2003. – № 4. – С. 3 – 7; 12. Цивилизационная структура современного мира. В 3 т. – Т.1. Глобальные трансформации современности / Под ред. Ю. Пахомова и Ю. Павленко. – К. : Наукова думка, 2006. – 687 с.; 13. Эльянов А. Глобализация и догоняющее развитие / А. Эльянов // Мировая экономика и международные отношения. – 2004. – №1. – С. 3 – 16; 14. Юськів Б. Концепція і парадигми глобального управління / Б. Юськів // Політичний менеджмент. - № 1(34). – січень 2009. – С. 119 – 131; 15. Dallanegra Pedraza L. Integration solution, integration problems / Pedraza L. Dallanegra / Politic International Debates [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.geocities.com/luisdallanegra/integra/intspro.htm>

Fedoryuk A.

Regional polistructuralism in the context of democratization of policy management

Processes of globalization that has dramatically changed the political and economic relations between countries and peoples, the structure of the global economy, and the very picture of the modern world. It is noted that increased liberalizing processes at different levels, a new meaning in international economic relations has acquired integration. A liberalization and integration, in turn, logically led to the phenomenon of regionalization and regionalism.

Key words: regionalism, regional integration, globalization, world economy, international relations.

УДК 329(497.2)

Тетяна Федорчак (Івано-Франківськ)

РОЗВИТОК БАГАТОПАРТІЙНОСТІ В ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ ЦСЄ ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ЇХ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ

У кінці ХХ ст. у країнах Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) відбулися „оксамитові революції”, які спричинили перехід від авторитаризму і тоталітаризму до демократичних режимів. Революційна хвиля 1989 р. охопила всі посткомуністичні країни цього регіону. На фоні краху системи “реального соціалізму”, природною і привабливою моделлю для країн ЦСЄ була західна – з її порівняно стабільною і ефективною економікою, сталими і сильними

демократичними інститутами, розвинутою соціальною сферою, надійною системою колективної безпеки. В залежності від обставин, що склалися в країнах у конкретний період, від розстановки опозиційних сил у політичному процесі, за взірць обирались різні конкретні моделі: шведська, англійська, американська двопартійна політична система, іспанський варіант досягнення громадянського миру тощо.

Ключові слова: країни Центрально-Східної Європи, ефективна економіка, краху системи “реального соціалізму”;

Дослідження процесу становлення багатопартійності в країнах регіону, розвитку демократії, важливе з теоретичної точки зору, а також для практичного розуміння стратегії, тактики, форм та методів діяльності політичних інститутів. Зауважимо, що в кожній з країн ЦСЄ до 1989 р. фактично функціонувала однопартійна система, з владою в руках вузького прошарку номенклатурних працівників, які повністю контролювали виробництво, розподіл і головне своє призначення вбачали не в подоланні кризи (в економіці, політиці, ідеології), а в збереженні власних статусів. Безвідповідальність, безкарність і волонтаризм, розгалужена система привілеїв на соціальній, професійній та ієрархічній основі, як засіб стабілізації авторитарних режимів ЦСЄ, і відвертого збагачення обраних, завдала важкої моральної і політичної шкоди цим суспільствам. Корупція, зловживання владою, політична і моральна деградація досягли жахливих розмірів [4, с. 4-5].

Слід додати, що у пам'яті переважної частини населення регіону залишився біль репресій, які відбувалися, починаючи з 1944 р., майже у кожній з країн ЦСЄ, а питання про політичну і правову відповідальність тих осіб, які санкціонували ці антигуманні і протиправні дії залишалося відкритим. Тож, не дивно, що все це привело до втрати авторитету і впливу комуністичних партій не лише серед соціальних груп і верств, які традиційно їх підтримували, але і серед всього населення країн регіону. Втім, зважаючи на те, що компартії уособлювали собою політичну систему суспільств цих країн, то їх криза стала кризою цілого суспільства. У кінці 80-х рр. XX ст. процеси розпаду спостерігалися в усіх сферах суспільного життя в кожній з країн ЦСЄ і привели до трансформаційних демократичних змін.

За двадцять років, що минули з того часу, в більшості країн ЦСЄ вже реалізована модель парламентської демократії і формування сучасних потужних партій має найважливіше значення для функціонування їх політичних систем. Прийняті на початковому етапі трансформації надмірно ліберальні закони про політичні партії (наприклад, для створення партії в Польщі було необхідно 15 чоловік, у Болгарії – 50, у Румунії – 251) забезпечили на початку 90-х років у цих здебільшого невеликих країнах регіону “вибух багатопартійності”. У Болгарії навесні 1990 р. було 80 партій і рухів, у Румунії – більше 200, у Чехословаччині на початку 1990 р. – 23 партії і громадські організації, в Угорщині в 1989-1990 рр. було створено більше 65 партій [7, с. 8].

Багатопартійна система це – цілісне утворення, що формується всередині політичної системи суспільства на основі усталених зв'язків між

політичними партіями, які різняться між собою програмними настановами, тактикою, внутрішньою структурою. Багатопартійна система, будучи одним із критеріїв розвинутої політичної системи суспільства та її атрибутів, існує лише в демократичних країнах з правовим регулюванням соціального, політичного життя та наявністю громадянського суспільства. Разом з державою і громадськими організаціями вона забезпечує легітимну змінюваність лідерів шляхом відкритих виборів, розвиток та стабільність, нормальне функціонування суспільства.

Більшість партій, що виникли (ліберальні, християнсько-демократичні, консервативні) намагалися зайняти нішу між центром і правого боку політичного спектра. Тим самим, первісне самовизначення партій носило, швидше всього, ідеологічний характер. Водночас усі вони виступали за розвиток своїх країн по шляху економічної і політичної демократії. На політичній арені ряду країн регіону стали переважати малі партії правої орієнтації. Праві партії очікували, що періодично будуть змінювати одна одну при владі, а ліві (соціал-демократичні) партії не матимуть ніяких перспектив, проте, за минулі роки стало очевидним, що це був політичний прорахунок.

Взявши за основу дослідження генезу партій, можна класифікувати чи виокремити в регіоні ЦСЄ наступні з них: партії, що вийшли з політичної системи реального соціалізму й адаптувалися до нових політичних умов; партії, що сформувалися з антикомуністичної опозиції; так звані історичні партії, що існували ще в досоціалістичний період і були відновлені на початку 90-х років; партії, що виникли в ході системної трансформації. Вважаємо, що найбільше партій виникло з груп антикомуністичної опозиції. Об'єктивну основу багатопартійної системи становлять: соціальна диференціація і стратифікація суспільства; наявність у суспільстві соціально-політичних інтересів, спільних для різних соціальних груп; існування конкуруючих груп, що борються за вплив у верхніх ешелонах влади й місцевих органах. Так, у Польщі на основі суспільно-політичного руху “Солідарність” виникло близько 30 партій і організацій. Серед історичних партій, що знову вийшли на політичну арену в період демократизації суспільств, варто назвати Незалежну партію дрібних господарів в Угорщині, Національну селянську християнсько-демократичну партію Румунії, Словацьку національну партію, Чеську соціал-демократичну партію тощо.

Вибори до парламентів цих країн, що неодноразово проходили за минулі роки, стали важливою перевіркою політичної живучості партій. Хоча на останніх виборах у різних країнах брали участь від 10 до 15 партій, до парламенту проходили, як правило, 5-7 партій і блоків, підтверджуючи тим самим, що вони і є партіями, які мають реальну політичну вагу в суспільстві.

У другій половині 90-х рр. у деяких країнах були прийняті нові закони про партії, чи внесені поправки до чинних законів, які змінили процедуру реєстрації новостворених партій на більш складну. У Румунії відповідно до Закону 1996 р. для створення партії вже потрібно не менше 10 тис.

підписів, зібраних не менше ніж у 15 повітах країни, і не менше ніж 300 підписів у кожному повіті. Тож, число партій скоротилося до 51. Новий закон 1997 р. передбачав, що в Польщі партію можуть заснувати не менше 1000 чоловік, а в орган, що реєструє, необхідно представити статут нової організації. Крім того, у законодавстві більшості країн питання заборони чи припинення діяльності партій знаходяться винятково у компетенції судових органів, а не структур виконавчої влади. Виборче законодавство ряду країн передбачає виділення державою коштів з бюджету для політичних партій на проведення виборчої кампанії (наприклад, у Болгарії – близько 100 тис. дол.), а в Угорщині, Польщі, Словаччині і Чехії партії одержують дотації з державного бюджету, виходячи з результатів парламентських виборів.

Відповідно до закону про діяльність політичних партій Словаччини і підсумків парламентських виборів, які відбулися у вересні 1998 р., тим партіям, які змогли провести своїх представників у Національну раду, була надана фінансова допомога з державного бюджету в розмірі 233 855 979 крон (майже 7 млн. дол.) [5, с. 8]. У Чехії кожна партія, що завоювала понад 2 % голосів, одержує від держави 70 крон (2 дол.) за кожний голос.

Слід також зважати, оцінюючи організаційний стан партій, що в країнах регіону майже відсутні масові партії. Виключення складають посткомуністичні партії Болгарії та Румунії. У Болгарській соціалістичній партії нараховується майже 300 тис. чоловік, а в Партії соціальної демократії Румунії – півмільйона членів. Тож, відповідно до статистики, яку надають ці партії, більше всього членством у партіях охоплені румуни (12%) і болгари (7%) [2, с. 19]. В інших країнах ЦСЄ цей показник складає не більше 3-5 %. Партії країн регіону поки ще не стали виразниками інтересів широких верств суспільства, таким чином, як це необхідно для трансформаційних суспільств. Вони обслуговують інтереси еліт і частини середніх верств. В останні роки партії лише починають представляти інтереси нових соціальних груп, ставлячи ці питання на порядок денний [3, с. 163].

Зазвичай більшість партій у країнах ЦСЄ опирається у своїй діяльності на вузьке коло активістів. Тому провідні партії намагаються збільшити свою політичну силу за допомогою встановлення контролю над ЗМІ, економічним і політичним клієнтелізмом. Частина партій будується на основі особистої відданості лідеру партії і жорсткої субординації. Часто партійні керівники використовують диктат, одноосібно визначаючи кадрову політику, програму і політичний курс, засоби політичної боротьби. Партійні системи більшості країн перебувають у процесі розвитку. Водночас у ряді країн її контури лише оформилися. У Словаччині, Словенії і Хорватії партійні системи складаються в основному з малих партій, в Угорщині – з середніх партій. Для партійних систем Албанії, Болгарії і Румунії характерний глибокий розкол на лівих і правих, доволі помітна слабкість центристських політичних сил.

Лише на правому фланзі й у центрі політичного спектру країн ЦСЄ відбувається відчутне

перегрупування політичних сил і виникнення нових партій. Праві і правоцентристські партії нерідко створюють політичні коаліції, які після перебування при владі знову розпадаються. Так було з Демократичною конвенцією в Румунії, з “Виборчою акцією “Солідарність” у Польщі, теж саме спостерігалось з Словацькою демократичною коаліцією. У Сербії і Югославії об’єднання 18 правих партій і організацій у Демократичну опозицію Сербії, дозволило їм узимку 2000 р. перемогти на президентських і парламентських виборах.

Досвід 90-х рр. показав, що праві сили і їх партії, практично у всіх країнах ЦСЄ були більш радикальними, ідеологізованими, авторитарними, але менш компетентними, ніж ліві при здійсненні управлінських функцій. У той період у регіоні існували лише дві сильні правоцентристські (ліберальні) партії – Громадянська демократична партія (лідер В. Клаус) у Чехії і Союз демократичних сил (лідери І.Костов і Н.Михайлова) у Болгарії. З моменту створення, Громадянська демократична партія представляла собою досить чітко структуровану організацію, керівниками й активістами якої стали представники нової еліти, а не комуністичні реформатори, з серйозною управлінською підготовкою. І.Костову в 1995-1997 рр. удалося з аморфного демократичного руху, яким тоді був Союз демократичних сил Болгарії, що складався з декількох десятків малих партій, створити централізовану партію з партійним апаратом і міцним, дисциплінованим членством. І.Костов і його прихильники доклали багато зусиль, щоб “вкоренити” партію в суспільстві. Для досягнення цієї мети вони створювали по всій країні партійні клуби, відкривали кафе для молоді, будували ігрові і спортивні майданчики для дітей, влаштовували читальні для людей похилого віку. Втім, у 2001 р. внутрішні суперечності між лідерами привели до поділу партії на декілька нових політичних утворень. Очевидно, що об’єднаних зусиль лідерів СДС було замало, оскільки політичні маніпуляції й економічні труднощі в суспільстві настільки вплинули на зневіру електорату в діях Союзу демократичних сил та їх опонентів з Болгарської соціалістичної партії, що більшість виборців відвернулася від них і проголосувала у 2001 р. за новостворений “Національний рух Симеон Другий” [6].

На правому фланзі політичного спектру більшості країн регіону в основному панує роздрібненість. На лівому ж – після фази розколу, яка розпочалася після революції 1989 р. – відбулися об’єднаничі процеси. Так, у зв’язку з парламентськими виборами 2001 р., у Польщі була створена політична коаліція в складі Союзу демократичних лівих сил і Союзу праці, єдиної лівої організації, що вийшла з “Солідарності”. Болгарська соціалістична партія підписала угоду про широку передвиборну коаліцію з 15 лівими, патріотичними і комуністичними організаціями. У Словаччині теж об’єдналися в одну організацію Партія лівих демократів (посткомуністи) і Словацька соціал-демократична партія (традиційна).

Сильні соціал-демократичні (посткомуністичні) партії у 90-х рр. сформувалися в Албанії, Болгарії, Угорщині, Польщі, Сербії, Румунії. У Чехії великої політичної ваги в суспільстві набрала традиційна Чеська соціал-демократична партія. Вона автентична і діє самостійно, не вступаючи в коаліцію з колишньою Комуністичною партією Чехословаччини. Партія залучає на свій бік ту частину суспільства, яка не ототожнює себе з колишньою системою, але виступає за серйозне коригування реформ, особливо в соціальній сфері. Її лідери зуміли впродовж 90-х рр. зберегти постійний електорат і значно розширити свою соціальну базу. У Словаччині з 1998 р. Партія лівих демократів входить до складу “право-лівого” уряду. Соціал-демократична партія Хорватії (посткомуністична) очолює з 2000 р. уряд, з представників різних політичних сил. Тож, можна стверджувати, що для політики соціал-демократичних партій регіону характерні, як правило, поміркованість, прагматизм, схильність до компромісу, більша увага до вирішення соціальних питань. Водночас зауважимо, що деякі соціал-демократичні партії зміщуються вправо. Серед них насамперед Чеська соціал-демократична партія. У центр змістилися і польські соціал-демократи, що утворилися після розколу партії Соціал-демократія Республіки Польща і політичної коаліції Союзу демократичних лівих сил.

З часу демократичних революцій у країнах ЦСЄ не склалися дво- чи три партійні системи, які припускають, що провідні політичні сили дотримуються основних принципів центрризму, уникають крайнощів та екстремізму. Відсутні і традиції, багато необхідних передумов, і умови для оформлення, налагодження та нормального функціонування механізму двопартійності [7, с. 17].

Отже, політичні партії країн ЦСЄ швидко перетворилися на найважливіший фактор політики. Питання напрямів і темпів економічних реформ виявилися в центрі політичної боротьби. І хоча за минулі роки у провідних партій країн ЦСЄ сформувався свій електорат, для основної частини виборців все ж характерна мінливість партійних переваг, зумовлена конкретною соціально-економічною ситуацією в країні. Реально існуюча в країнах регіону багатопартійність стала неодмінною умовою демократичності їх політичних систем. Важливою, а, до певної міри, й визначальною умовою розвитку демократичного процесу став тісний зв'язок політичних партій із широкими й представницькими соціальними силами, та адекватне відображення політичними партіями інтересів цих сил і народних мас у цілому. Водночас досвід політичної трансформації свідчить, що наявність окремих структурних елементів демократії не обов'язково означає встановлення реальної демократії. Про рівень демократизації країн свідчить не наявність політичних інститутів західного зразка, а ефективність їх функціонування в конкретних умовах трансформаційних суспільств.

Джерела та література:

1. Зудин Ю.Ф. Болгария: Политические метаморфозы первого посттоталитарного пятилетия // Политический ландшафт стран Восточной Европы середины 90-х годов. – М.: ИСИБ РАН, 1997. – С. 12-53; 2. Конституционное право:

восточноевропейское обозрение. – 2000. – № 3. – С. 9 23; 3. Митева Л.Д. Развитие партийных систем в переходный период (в странах Центральной и Восточной Европы) // Проблемы общественного согласия: Парадигмы толерантности и диалога. – М., 2000. – Ч. 2. – С. 368; 4. Политическая декларация на высшем съезде на БСП и Общепартийная контрольная комиссия // София. – Новое время. – 2005. – № 2. – 24 с.; 5. Пульс планеты. – 1999. – 13 января; 6. Стандарт (София). – 2001. – 20 ноября; 7. Демократия. – 2001. – 7 июля; 7. Становление многопартийности в Восточной Европе в 1990-е годы (на материалах Болгарии, Венгрии, Восточной Германии, Польши, России, Словакии и Чехии): Монография [Ю.И.Игрицкий, С.П.Глинкина, Л.С.Лыкошина и др.; Отв. ред. Ю.И.Игрицкий]. – М.: ИНИОН, 1996. – 217 с.

Fedorchak T.

Development of Multi-Party System in the Post-Socialist Countries of the Central-Eastern Europe as Political System Democratization Factor

In the article development of multi-party system in the countries of Central-Eastern Europe after the “velvet revolutions” is analyzed. Author proves that depending on the situation created in the countries during this period and alignment of opposition force in the political process, political parties have managed to become an important political factor. During the past years major political parties in the CEE countries formed their electorate, plurality became prerequisite for the democratic political system, and we can observe close connection between the parties and popular representative social forces as well as adequate reflection of public interests by the former. At the same time analysis of the political transformation implies that existence of some structural elements of democracy doesn't necessarily mean establishment of the real democracy. Democratization level isn't proved by the existence of western-type political institutions, but their efficiency under particular conditions of transformation societies.

Key words: Central-Eastern Europe, major political parties, democratization level.

УДК: 324

© Оксана Докаш (Чернівці)

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ МІФІВ У ВИБОРЧИХ КАМПАНІЯХ СУЧАСНОСТІ

В статті автор намагається дослідити сутність і специфіку сучасних політичних міфів, їх властивості, роль і місце в соціально-політичному й духовному житті суспільства. Здійснюється аналіз ступеню впливу на формування громадської свідомості з огляду на те, що Україна перебуває в стані постійних виборчих баталій, та визначних особливостей сучасного політичного міфу через дослідження детермінант оптимізації його розвитку.

Ключові слова: політичний міф, виборчий міф, політичний процес, виборча кампанія, політична міфологія.

Ні для кого не є секретом, що сучасні виборчі кампанії будуються на міфах, що утверджують певні цінності і норми, а також структурують бачення колективного сьогодення і майбутнього. Впровадження міфів у масову свідомість стало реальним, з одного боку, через неможливість сучасного виборця швидко зорієнтуватися у величезній кількості фактів, думок, оцінок. Вивчаючи цей феномен, деякі дослідники навіть ввели до наукового обігу термін *багатошарова людина*, під яким йдеться, насамперед, про людину, в якій “виникає повна плутанина понять і немає жодного взаємозв'язку подій. Єдина система, до якої ця людина спроможна підставляти окремі факти, – це система стереотипів, що вже склалася в неї в голові, зорієнтована головним чином на змагання та боротьбу, де ідеї добра і зла